

Nekoliko dokumenata u vezi s najnovijim »pastirskim pismom«*

Donosimo nekoliko dokumenata, koji će pobliže osvijetliti ovo posljednje »pastirsko« pismo i rasgoliti djela onih ustaških i profašističkih svećenika koji su izdali i napustili svoj narod. Ne ćemo se zaustavljati na činjenici da kroz ove pune četiri godine najtežih i javnih ustaških zločina, nisu potpisnici »pastirskog« pisma našli za potrebno da javno progovore jednu jedinu riječ.

Na početku zabilježiti ćemo kakovo je stanovište zauzimala ustaška štampa prema svećenicima »s fiktivnim krivnjama«, i njihovim »eventualnim pogreškama« i ulozi koju su oni odigrali u najtežim danima naše historije.

»Msgr. Josip Kaurinović... oštrim okom lovca, pronalazi žrtve... i kad mu je naboja ponestalo, on otvara vrata i jurne napolje.« (H. N. 12. XII. 1944.)

»Ivan Miletić postaje vojni svećenik u vojsci, gdje svojim radom pomaže rasulo jugoslavenske vojske za vrijeme rata... On radi zajedno s ustaškim logornikom Ivanom Krilićem. Gdje ne može jedan, može drugi, tako se oni u svemu slažu, u svemu potpomažu«, a ustaškim borcima »diže moral i volju za borbu... u krajnjem času samoobrane progovara u njemu vojnička krv i upravo ispred izrešetane i oštećene župne crkve u svoje šake hvata i on strojnicu, te se mieša s najljućim borcima da sije oko sebe smrt i rane.« (H. N. 4. IV. 1944.)

»Biskup Ivan Šarić prigodom svog jubileja piše u »Hrvatskom Narodu« od 30. VII. 1944., članak pod naslovom »Hvala: Bogu i Poglavniku!«

Don Ilija Tomas »radostna srca prihvaća se ustaške ideje i već godine 1937. vidimo ga kao zakletog ustašu u jeku rada, napora i borbe... Hrvati ne htjedoše ratovati protiv svojih starih saveznika Niemaca, oni bacaju oružje,

a don Ilija ga sakuplja... Radi zajedno sa svojim susjedom s druge strane Neretve, don Jurom Vrdoljakom – Bišćevićem... Prometno mjesto Čapljinu drže u rašljama dva ustaša, dva katolička župnika... Don Ilija imenovan je za glavnog ustaškog povjerenika za cijeli onaj kraj... surađuje s Niemcima, koji ga podpomažu. (H. N. 25. VII. 1944.)

Naš Josef Kramer u osobi fratra Miroszlava Filipovića – Majstorovića osuđen na smrt zbog nekakvih »fiktivnih krivnja« dobro raspoložen traži što više jela i cigareta, te hladno i cinički daje u zapisnik izjavu o svojim zločinima:

»U Jasenovcu sam bio kao ustaški časnik i upravitelj logora od konca lipnja 1942. do kraja listopada 1942. Priznajem da sam lično kod javnih strijeljanja ubio oko 100 zatočenika logora "Jasenovac" i "Stara Gradiška". Isto tako priznajem da su se za vrijeme mog upraviteljstva u logoru "Jasenovac" vršila masovna ubijanja u Gradini, ali ja u tome nisam sudjelovao, iako sam za ta masovna ubijanja znao... U Gradini ubijalo se maljem i to tako da bi žrtva morala sići u iskopanu jamu, našto je slijedio udarac maljem po glavi odostraga. Osim toga ubijalo se i strijeljanjem i klanjem. Kad su se vršile likvidacije žena i djevojaka u Gradini, znam da su se nad mlađima izvršila i silovanja... Za moje vrijeme, po mom računu, likvidirano je u logoru "Jasenovac" 20 – 30.000 zatočenika... I ja sam sâm lično postrijeljao zatočenike u Staroj Gradiški i to, kako sam Vam već naveo, ukupno oko stotinu; u to računam i jasenovačke žrtve.« (Iz arhiva: Komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, br. 2.006 od 30. VI. 1945.)

Ni neke časne sestre nisu se ustručavale uprljati svoje ruke nevinom

ljudskom krvi. Svi oni koji su bili svjedoci iznenadnog prepada ustaša u Otočac, ne će zaboraviti da su upravo časne sestre prokazivale među bolesnicima ranjene partizane i držale im ruke dok su ih ustaše klale. Kakova obrana može se iznijeti u slučaju časne sestre Žarke? Časne sestre Pulherija i Gaudencija mjesecima su u dječjem sabiralištu u Jastrebarskom zlostavljale 3.200 srpske i partizanske djece uskraćujući im hranu i potrebnu njegu, tako da su djeca u masama umirala od zaraznih bolesti i gladi, dok su veći dio hrane određene za djecu skrivale i prema iskazima svjedokinja slale u samostane. Onima koji se u ovom »pastirskom« pismu zgrožavaju zbog navodnih skrnavljenja grobova, bit će dovoljno citirati iskaz Josipe Tatjane Marinić – Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina i okupatora dne 30. X. 1944., gdje između ostaloga stoji: »Kao hijene postupale su s mrtvom djecom. U sanduke od šećera trpale su ih po naređenju časne sestre Pulherije Barta. Djecu se je moralo u sanduke slagati postrance, da se ne potroši previše sanduka. Ako je smetala ruka ili noga pri slaganju djeteta u sanduk, jednostavno su je otkinuli... Dogle je išla pakost č. s. Pulherije vidi se odatle što nam je oduzela daske kojima smo htjele napraviti latrinu da djeca kod obavljanja nužde ne padaju u jame za izmet. Premda su djeca trebala dobiti dnevno 5 – 6 obroka č. s. Pulherija i Gaudencija davale su samo dva obroka dnevno... Dok su djeca oskudijevala i na najpotrebnijem, dotle su se sestre Pulherija i Gaudencija brinule kako će što više hrane, odjeće i ostaloga odvesti u samostane svojega reda.«

Na čijoj su strani u oslobodilačkoj borbi našeg naroda bile simpatije izvjesnih odnarođenih samostana, govore

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je bilo potrebno zbog razumljivosti.

nam rječito različiti dokumenti, među kojima i dnevnik samostana sv. Lovre u Šibeniku:

»Hoće naši hrvatski ustaše, Bog ih pokrijepio... Koliko smo učinili za Talijane i kako smo im uvijek bili pri ruci... 22. VI. 1941. po podne stigao je iz Knina o. L. Šimić, župnik iz Vrpolja i dao tiskati plakate za kninske ustaše.« Kapitulacija Italije i njezin izlazak iz osovine komentiran je jednostavno ovim riječima: »Neprijatelju olovo, a izdajniku plin.« – rekao je maršal Göring... 16. IX. 1943... ovi ljudi (Šibenčani) odbijaju svoju slobodu i njezina predstavnika Poglavnika. Stvar nečuvena i neviđena!«

Fra Petar Glavaš je na javnom suđenju u Splitu dao ovaj iskaz: »Cijela je samostanska obitelj dočekala s oduševljenjem pad Jugoslavije 1941. Prof. fra Ivan Hratić bio je za vrijeme ustaša faktotum s logornikom... Partizanskom pokretu (gvardijan Topić) bio je protivan.« Citati (»Slobodne Dalmacije«, ožujak i svibanj o.g.).

Osuđeni fra Petar Glavaš, župnik u Hrvacima, također je jedan od onih

»koji se samo politički nije slagao«, čije su krivnje »fiktivne« i koji je »isključivo« vršio svoju pastirsku dužnost. Međutim, o tom istom fra Glavašu, po iskazima svjedoka na javnoj raspravi u Splitu, dokazano je da je nagovarao narod na ubijanje Srba, da je upravljao artiljerijskom paljbom Talijana iz Hrvaca na selo Bitelić, da je prikupljao podatke i izvještavao neprijatelje našeg naroda o kretanju i položaju NOV i protivnje predlagao akcije, da je učestvovao u ispitivanju i mučenju zarobljenih partizana i uhapšenih rodoljuba, i da je, konačno, odbio da vrši vjerske dužnosti i dijeli Sv. Sakramente umirućim borcima NOV, rodoljubima i članovima njihovih obitelji. Tako, na pr., odbio je da krsti Pavu Pletikosića, jer je partizansko dijete, nije htio crkveno pokopati Jakova Lovrića, Pava Pletikosića, Ivana Radana sa ženom Marom, jer su partizani. Partizansku djecu izbacivao je iz škole i nije im htio predavati vjeronauk, jer su im roditelji u narodnoj vojsci.

Posebnu pažnju u »pastirskom« pismu zaslužuje pitanje o samostanu na

Širokom Brijegu. Pisci ovog pisma nisu se potrudili da barem promijene stil podlih laži ustaške štampe, objavljenih u »Hrvatskom narodu« 28. III. o. g., prigodom pada Širokog Brijega. Tako nisu oni ostali samo na tome da su to »ljudi knjige, crkve i molitve, a ne rata i politike« (H. N. 28. III. 1945.), nego su, što više, potcrtali da su ovi fratri bili »poznati kao protivnici fašističke ideologije«. Međutim dovoljno govori za sebe činjenica da su pitomci ovih »poznatih protivnika fašističke ideologije« bili mnogobrojni ustaše, koji su se proslavili najjezivijim zvijerstvima. Iz tog samostana izašli su jamari, ubojice, palikuće i pljačkaši. U njemu su se odgojili Pavelićevi ministri: Andrija Artuković, Joso Dumandžić, zatim koljači i zločinci: Stanko Vasilj, Niko Pilipović, Frane Vego, Dane Miloš, Šimun Buntić, Frano Primorac, Rudo Vrdoljak, Franjo Lučić, Grgo Ereš, Dane Vego, Slavko Suša, Franjo Nevistić i mnogi drugi. Mnoge jame kod Međugorja, Humca, Šurmanaca, Bivolja Brda, Nevesinja, Sebišnja i krvava Neretva od travnja i svibnja 1941., posljedica su »dobrog

i kršćanskog« odgoja »ovih poznatih protivnika fašističke ideologije«, ovih »ljudi knjige, crkve i molitve, a ne rata i politike«. Već prije rata franjevački hercegovački samostani i župske kuće bile su poznate kule i rasadište ustaške propagande, špijunaže, konačišta za ustaše, da bi, na kraju, postali bunkeri iz kojih su se skupa s ustaškom vojskom branili fratri pred naletom narodne vojske. Za vrijeme rata stvarali su se tu odbori za klanje Srba i novačili ljudi za borbu protiv narodne vojske.

Fra Vlade Bilobrk, koji je od 1933. zakleti ustaša, još prije rata s ustaškim zlikovcima Ćirom Bubićem, Don Matom Sinkovićem, Don Martinom Dudeljkom, fra Božidarom Šijićem, Don Petrom Antićem, organizirao ilegalne ustaške organizacije na Neretvi. Ovi ljudi »provodeći sveti život« s puškom u ruci i s pištoljem oko pojasa razoružavali su pri kapitulaciji jugoslavensku vojsku i organizirali pokolje Srba u Neretvi.

Pop Ivan Sumić organizirao je klanje Bačinaca 16. VI. 1942., i osnovao zloglasnu dusinsku miliciju.

Fra Stanko Bradarić također »provodeći sveti život« rekao je: »Braćo Hrvati, došao je čas obračuna sa Srbima. Ja ću prvi, a vi svi za mnom«, a zatim je uzeo u ruku mitraljez, s kojim je stupao po Imotskom na čelu ustaške čete.

Fra Bono Jelavić – zakleti ustaša i član ustaškog tabora u Vitini u travnju 1941. organizirao je u istom mjestu klanje Srba i zatim sam učestvovao u klanju.

Da se ovi »ljudi knjige, crkve i molitve, a ne rata i politike« nisu bavili isključivo svojim svećeničkim dužnostima, dokazuje također izvještaj poznatog krvnika, domobranskog pukovnika Potočnika, koji je između ostaloga izjavio: »Fra Paulin, fra Ante Romac, fra Ivan Glibotić davali su mi izvještaje. Fra Ivan Glibotić je obavještavao o gradu, a katkada i okolici.«

Fratri su po različitim katoličkim organizacijama pod firmom obrane vjere od »boljševičke kuge« unosili mržnju prema Sovjetskom Savezu i prema narednim pokretima i ljudima u našoj zemlji. Fra Tugomir Soldo u društvu »Sv. Ante« u Čapljini organizirao je velik dio studenata, koji su u času kapitulacije na kape natakli ustaški grb, uzeli nož i pušku, te poklali i pobacali u jame mase nevinog srpskog stanovništva.

Na kraju je potrebno priznati zasluge onih svećenika koji su ostali vjerni svom narodu, a kojih imena viši crkveni funkcionari namjerno prešućuju. Narod ne će zaboraviti fra Vida Čuljaka, fra Serafina Dodiga, don Andriju Rogonjića kao i mnoge druge narodne svećenike. Također nam je tajna zbog čega je katolički episkopat sistematski šutio i još danas šuti nad stvarnim umorstvima onih svećenika koje su pobili ustaše. Zbog čega nije nijedna riječ od strane episkopata kazana o fra Karlu Čulumu, koga su ustaše početkom 1943. na najokrutniji način zaklali u vlastitoj kući u Zavojanima, o mučenom svećeniku iz Karlobaga, o onim svećenicima što ih je progutao jasenovački logor. Svećenici koji su vjerno stajali uz svoj narod, nisu se povlačili s koljačima i okupatorom, nego su ostajali uz svoju pastvu i gostoljubivo primali narodne borce, a nemali broj je onih koji su se svrstali i u njihove redove. Dok se tako tendenciozno prikazuje, na pr., rad hercegovačkih franjevaca, a logično s time i krivo se osvetljuju i pravedne posljedice ovoga rada, pitamo se zbog čega je, na pr., red Sv. Dominika, s jedinom iznimkom o. Barača, ostao vjeran svom narodu i danas mirno uživa plodove svoga stava za vrijeme rata. Svećenstvo koje je ostalo uz svoj narod, koji je po svom vjerskom sastavu većinom katolički, znade da je taj isti narod ujedinjen u Narodnoj fronti i da upravo on odlučuje sudbinom ove zemlje. Mase vjernika kojima su širom otvorene sve

crkve, koje nesmetano mogu primati sakramente, prisustvovati procesijama i proštenjima, imati u svojoj sredini svećenike koje žele, krstiti djecu i sklapati u svako doba brak pred oltarom, mase koje se ničim ne osjećaju vjerski progone, što najbolje dokazuje da u svojim crkvama mogu dapače slušati i ovakve »pastirske« riječi, moraju se opravdano zamisliti pred zagonetkom: zbog čega se »samo po imenu današnje stanje katoličke crkve u Jugoslaviji razlikuje od stanja otvorenog proganjanja crkve.«

U vezi one napomene o logorima naša javnost nije zaboravila da su, na primjer, domobranima, koji su konačno po ratnom pravu bili internirani kao neprijateljska vojska, pružene u logorima sve moguće pogodnosti, a konačno su i pušteni, dok su se na drugoj strani naši zarobljeni borci po ustaškim logorima klali, vješali, strijeljali i životinjski mučili, ali tada episkopat nije nalazio za potrebno da javno progovori o logorima i da onda uputi jedno pastirsko pismo.

Ovaj mali dio dokumenata, izabran među ogromnim, djelomično još neispitanim materijalom, govori dovoljno jasno sam za sebe, tako da je suvišan svaki daljnji komentar. Izlišno bi, također, bilo poslije precizne analize »pastirskog« pisma sa strane Borisa Kidriča i komentara Vladimira Bakarića zadržati se još pojedinačno na svakom pasusu. Svrha ovome članku je da se zasada letimično osvrne na ona mjesta u »pastirskom« pismu kojima je tangirano stanje crkve u Hrvatskoj. Narodna vlast će i nadalje ustrajati na putu iskrenog napora da što prije riješi pitanje crkve u zemlji, da time izbjegne uzaludno rasipavanje narodnih snaga, te i na tom polu pridonese boljoj budućnosti naše napaćene zemlje.

Naprijed, III., 127., Zagreb, 13. listopada 1945., str. 6. ✍

Iz sadržaja

IZ LJETOPIISA	4
STRATIŠTA	18
GLAS O MUČENIŠTVU	25
GLAS O ČUDESIMA	28
ODIJEK U PUKU	29
DJELA POBIJENIH	31
NATJEČAJ	34
POVIJESNE OKOLNOSTI	39
U SPOMEN	42

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subračić«, XVII., 1 (32), Široki Brijeg, siječanj – lipanj, 2024.
Broj zaključen 31. prosinca 2023.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

LEKTURA I KOREKTURA:
Zdenka Leženić

ADRESA:
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

VEZA:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

GRAFIČKI PRIJELOM I TISAK:
FRAM-ZIRAL, Mostar

GLASILO IZLAZI POLUGODIŠNJE:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

CIJENA POJEDINOG PRIMJERKA:
3 KM; 1,5 EUR

GODIŠNJA PRETPLATA (S POŠTARINOM):
BiH 8 KM; HR i EU 9 EUR; CH 9 CHF; SAD 14 USD;
Canada 14 CAD

SLANJE PRETPLATE, DOBROVOLJNIH PRILOGA...:

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi tekući račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

FRA MILJENKO STOJIĆ

Dragi čitatelji!

Za vrijeme turskoga zlosilja franjevci su u Hum ili Hercegovinu dolazili iz Bosne i Dalmacije. Podnosili su žegu dana i sanjali o povratku u svoje krajeve gdje su prije Turaka imali crkve, samostane, svoj puk s njegovom kulturom i gospodarstvom. Pa se vratiše. Službeno to bi 23. srpnja 1846. kada na Širokom Brigu blagosloviše temelje crkve i samostana. A na njemu tada ničega nije bilo. Ni u njegovoj okolini. Pust, zapušten kraj s nepismenim pukom tamo u brdima.

Počeli su tako od ništice i krenuli prema visinama. Predvodili su svoj narod u izlasku iz tame i ropstva, kao što je nekada Mojsije predvodio svoj prema obećanoj zemlji. Pravili su putove, vodovod, započeli elektrifikaciju. No, ono glavno što su radili bilo je širenje vjere u jedinoga Boga Isusa Krista i pouzdanje u njegovo vodstvo. Za svoje đake i djecu iz okoline ustrojavali su školstvo, a nisu zaboravljali ni starije. Njih su opismenjivali i učili ih raznim vještinama u poljodjelstvu i svemu onomu čime su se bavili. Široki je Brig postao Grad na gori za hrvatski puk s obiju strana granice. Napajali su se tu vjerom, ali i umnim znanjem. Glasovitom je postala Franjevačka klasična gimnazija. No, za vrat im je sjela najprije prva Jugoslavija pokušavajući zaustaviti taj rast raznim pravnim smicalicama i udarcima žandarskih kundaka u rano jutro. Druga Jugoslavija jednostavno je ognjem i mačem poharala Široki Brig 1945. Život je naizgled stao. No, trgnuše se fratri, trgnu se narod. Mučenički su podnosili progon i dočekali slobodu.

Ovako ukratko izgleda povijest Širokoga Brijega. Sada se već primičemo 80. obljetnici te prijelomne 1945. Za tu prigodu namjera je u širokobriješkoj samostanskoj crkvi podići nove orgulje sa 66 registara posvećenih pojedinačno 66-orici ubijenih hercegovačkih franjevaca. Skup pothvat... Hoće li se uspjeti? U Božje ruke!

Živjet će Široki Brijeg i svi okolni krajevi dok budemo pošteno razmišljali. Biti nam je svoji na svome, ali to nije ni velikohrvatstvo, ni velikosrpstvo, ni velikobošnjaštvo. To je život.

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesna« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

»Prema odredbama vrhovnog svećenika Urbana VIII., zabranjeno je da sluga Božji, bez prethodnog dopuštenja Svete Stolice, bude predmetom javnoga crkvenog štovanja. Te odredbe nipošto ne priječe privatnu pobožnost sluzi Božjem, niti spontano širenje njegova glasa svetosti ili mučeništva i znakova. (čl. 117, § 1. i 2.)

Ako nije pronađeno nepropisno štovanje, biskup ili njegov ovlaštenik pristupa sastavljanju izjave o neiskazivanju štovanja, tj. izjave kojom se potvrđuje da se odluke Urbana VIII. poštuju. (čl. 119, § 1.)«

Iz Upute *Majka Svetaca*